

2. Бандура А. Теория социального научения / [А. Бандура ; перевод с англ. и ред. Н. Н. Чубарь]. – СПб. : Евразия, 2000. – 191 с.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание ; [пер. с англ.] / [общ. ред., вступ. ст. В. Я. Пилиповского] / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986 – 420 с.
4. Бороздина Л. В. Увеличение индекса тревожности при расхождении уровней самооценки и притязаний / Л. В. Бороздина, Е. А. Залучёнова // Вопросы психологии. – 1993. – №1. – С. 104-113.
5. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія / І. С. Булах. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
6. Коломинский Я. П. Психическое развитие детей в норме и патологии: психологическая диагностика, профилактика и коррекция / Я. Л. Коломинский, Е. А. Панько, С. А. Игумнов. – СПб. : Питер, 2004. – 480 с.
7. Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
8. Леонтьев Д. А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д. А. Леонтьев, Е. В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 57-65.
9. Психологическая энциклопедия / [Р. Корсини, А. Ауэрбах ; научн. ред. перевода А. Алексеев]. – СПб. : Питер, 2006. – 1766 с.
10. Психология личности : словарь-справочник / под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
11. Психологічні закономірності розвитку громадянської спрямованості особистості : [монографія] / за ред. М.Й. Боришевського. – К. : Міленіум, 2006. – 297 с.
12. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер-Юг, 2003. – 512 с.
13. Rogers, C. Psychotherapy and personality change / C. Rogers, R. Dymond // Chicago: University of Chicago Press. – 1954. – V. 2. – P. 1-24.

УДК 159.942.52

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ВИНИКНЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДЕФОРМАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Курилас Н.В.

У статті описано особливості впливу економічної кризи на виникнення особистісних деформацій у студентської молоді. Особистісна деформація є психологічним феноменом, який варто розглядати в тісному взаємозв'язку з такими явищами, як дисгармонізація особистості та

невротизація. Особистісні деформації, що виникають у зв'язку із впливом економічної кризи, є складним утворенням, що включає негативні зміни на когнітивному, емоційному, ціннісно-смысловому і комунікативному рівнях психічної організації. Крім того, особистісні деформації виступають психологічним бар'єром для досягнення успішності в цілому. Узагальнюючи виявлені зв'язки особистісних характеристик з особистісними деформаціями, доходимо висновку, що найбільша кількість зв'язків з деформаціями особистості виявила емоційна збудливість, контактність і дистанціювання. Будь-які характеристики, пов'язані з проявами деформацій особистості, можуть розглядатися в якості їх детермінант тільки в тому випадку, якщо їх зміна призведе до зміни рівня особистісної деформації. Психологічними детермінантами деформації особистості виступають недостатня розвиненість пізнавальної активності, комунікативних здібностей, навичок психічної саморегуляції і несформованість позитивного образу "Я". Особистісні деформації є результатом дефектів (спотворення) свідомості під впливом прямих і опосередкованих факторів. Недопущення такого впливу, своєчасне усунення його, корекція особистості, створення нормальних умов для їх соціально-значущого розвитку повинні стати провідними напрямками в ранній профілактиці особистісних деформацій.

Ключові слова: деформація особистості, невротизація, дисгармонізація особистості, соціальна дезадаптація особистості, дисгармонійна структура особистості, економічна поведінка молоді.

В статті аналізуються особливості впливу економічного кризису на виникнення личностних деформацій в студентській молоді. Личностная деформація є психологічним феноменом, який слід розглядати в тесній взаємозв'язку з такими явленнями, як дисгармонізація личности і невротизація. Личностные деформації, які виникають в зв'язку з впливом економічного кризису, являються складним утворенням, яке включає негативні зміни на когнітивному, емоційному, ціннісно-смысловому і комунікативному рівнях психічної організації. Крім того, личностные деформації виступають психологічним бар'єром для досягнення успіху в цілому. Аналізуючи взаємозв'язки личностних характеристик з личностними деформаціями, приходимо до висновку, що більше кількість зв'язків з деформаціями личности показали емоційна збудливість, контактність і дистанціювання. Разнообразные характеристики, пов'язані з проявленнями деформації личности, можуть розглядатися в якості їх детермінант тільки в тому випадку, якщо їх зміна призведе до зміни рівня личностної деформації. Психологічними детермінантами деформації личности виступають недостатнє розвинутої пізнавальної активності, комунікативних здібностей, навичок психологічної саморегуляції і несформованості позитивного образу "Я". Личностные деформації є результатом дефектів (искажень) свідомості під впливом прямих і косвенних факторів. Недопустимість такого впливу, корекція личности, створення нормальних умов для їх соціально-значущого розвитку повинні стати провідними напрямками в ранній профілактиці личностних деформацій.

Ключевые слова: деформация личности, невротизация, дисгармонизация личности, социальная дезадаптация личности, дисгармоническая структура личности, экономическое поведение молодежи.

The peculiarities of economical crisis influence on personal deformations of student youth are demonstrated in the article. Personal deformation is a psychological phenomenon, which should be considered in the close interconnection with such things as a personality disharmonization and neurotization. Personal deformations which appear in connection with economical crisis influence are complex formation, which includes negative changes at cognitive, emotional, value-significative and communicative levels of psychic organization. Besides, personal deformations are psychological barrier for reaching successfulness in general. Summarising revealed connections of personal characteristics with personal deformations we make a conclusion that most of the connections with personal deformations demonstrate emotional excitability, contactness and distancing. Any characteristics which are connected with personal deformations displays could be considered as determinants only in the case if their change will lead to change of personal deformation. Psychological determinants of personality deformation are insufficient development of cognitive activity, communicative skills, skills of psychic self-regulation and non-forming of positive image "I". Personal deformations are results of consciousness defects (defacement) under the influence of direct and mediated factors. Exclusion of such influence, its timely removal, personality correction, formation of normal conditions for their social-significative development should become main directions in prior prophylaxy of personal deformations.

Key words: *personality deformation, neurotization, personality disharmonization, social disadaptation of personality, disharmonious structure of personality, economical behaviour of youth.*

Постановка проблеми. Виникнення особистісних деформацій в цілому та змін у індивідуальних якостях молодої людини, що зумовлені впливом економічної кризи зокрема, є актуальною проблемою, яка вимагає проведення наукових досліджень, в основі яких лежить вивчення чинників, що зумовлюють появу особистісних деформацій, вплив особистісних змін та якість життя індивіда, його здатність до адаптації й соціалізації. Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних учених дає підстави стверджувати, що особистісні деформації є відповіддю індивіда на переживання складних життєвих обставин та виникають унаслідок необхідності "виживання" в умовах економічної кризи, що змушує особистість відкидати певні соціальні нашірвання як неоптимальні в змінених умовах, що призводить до зростання жорсткості та егоїзму, тобто прояву асоціальних форм поведінки. Це зумовлює потребу в створенні дієвої системи методів та засобів профілактики й корекції особистісних деформацій, які сприяли б гармонізації особистості молодих людей, що стикаються з проблемами подальшого

працевлаштування, самостійного забезпечення себе та майбутньої родини.

Аналіз останніх наукових праць. Вихідними положеннями проведеного дослідження стали погляди І.І. Кутько, С.І. Табачникова, які відмічають наявність стійкої тенденції до збільшення межових форм психічних розладів, факторами розвитку яких є дисгармонійна структура особистості, хронічні соматичні захворювання, психоемоційне перенапруження, що детермінують психопатичний розвиток та соціальну дезадаптацію особистості [3, с. 98].

Особистісні деформації є результатом дефектів (спотворення) свідомості під впливом прямих і опосередкованих факторів. Недопущення такого впливу, своєчасне усунення його, корекція особистості, створення нормальних умов для їх соціально-значущого розвитку повинні стати провідними напрямками в ранній профілактиці особистісних деформацій [1].

Особистісні деформації, що виникають у зв'язку із впливом економічної кризи є складним утворенням, що включає негативні зміни на когнітивному, емоційному, ціннісно-смысловому і комунікативному рівнях психічної організації. Особистісні деформації виступають психологічним бар'єром для досягнення успішності та розвитку в цілому. Узагальнюючи виявлені зв'язки особистісних характеристик з особистісними деформаціями, помічаємо, що найбільша кількість зв'язків з деформаціями особистості виявила емоційна збудливість, контактність і дистанціювання. Будь-які характеристики, пов'язані з проявами деформацій особистості, можуть розглядатися в якості їх детермінант тільки в тому випадку, якщо їх зміна призведе до зміни рівня особистісної деформації. Психологічними детермінантами деформації особистості виступають недостатня розвиненість пізнавальної активності, комунікативних здібностей, навичок психічної саморегуляції і несформованість позитивного образу "Я" [7].

Л. В. Хитрош [8] встановив, що суб'єктне самовизначення студентської молоді в системі економічних відносин націлено на усвідомлення, осмислення своєї позиції в системі економічних відносин та удосконалення існуючої економічної реальності. Під суб'єктивним самовизначенням студентської молоді в системі економічних відносин треба розуміти відносно стійку систему уявлень суб'єкта про самого себе в соціально-економічному плані, своєї позиції в системі економічних відносин, на основі якої він цілеспрямовано буде поводити, взаємовідносини з іншими суб'єктами економічної системи і оцінює себе. Суб'єктне самовизначення є структурно організованою системою, містить цілісну систему різних компонентів, що перебувають між собою у відношеннях

структурного та процесуального характеру. Він охарактеризував когнітивні (економічні уявлення, знання, економічне мислення), емоційні (економічні емоції та почуття, що виникають при переживанні людиною економічних процесів), оцінні, вольові (економічні норми, ціннісні орієнтації особистості, економічний інтерес) та мотиваційні структурні компоненти суб'єктного самовизначення студентів в системі економічних відносин. Дослідник також довів, що сімейний статус та наявність дітей впливають на такі структурні компоненти суб'єктного самовизначення студентів в системі економічних відносин, як: ставлення до бідних та багатих людей; цілі, оцінку та ступінь задоволеності людини власною діловою активністю; інтенсивність та самооцінку готовності займатися прибутковими видами діяльності; позицію в системі економічних відносин.

Фактори формування активної економічної поведінки молоді являють собою значний інтерес як з соціологічної, так і з управлінської точки зору з ряду причин. По-перше, є актуальним пошук нових мотивів стимулювання активної економічної поведінки молоді. По-друге, більш важливо, але менш очевидно прогнозування економічної поведінки молоді. Таким чином, саме економічна поведінка молоді має найбільший вплив на розвиток країни, на тенденції та перспективи її розвитку, у зв'язку з чим необхідно постійно вивчати її і аналізувати. На основі вищезазначеного можна стверджувати, що "активну економічну поведінку" можна визначити як вид соціальної поведінки, що відображає участь особистості в економічному житті суспільства за допомогою різних форм економічної діяльності, при якій зусилля обумовлені його ініціативністю, свідомістю, відповідальністю, власними інтересами, сприяють задоволенню його потреб, а сама діяльність спрямована на прогресивні зміни навколишнього середовища, передбачає позитивний економічний ефект для особистості і суспільства і сприяє економічному зростанню та зростанню добробуту [2].

Основна мета статті полягає у аналізі впливу економічної кризи на виникнення особистісних деформацій у студентської молоді.

Виклад нового матеріалу. Деформація особистості – це зміни, що порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність і ефективне функціонування. Якщо ці зміни розцінюються як негативні, тобто такі, що порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність і стійкість, то їх варто розглядати як професійні деформації.

До особистісних дисгармоній призводять психологічні проблеми, які неадекватно розв'язуються людиною, або інші патогенні події чи фактори: рольові конфлікти, несприятливі поведінкові комплекси, негативний досвід рольової поведінки, неадекватні уявлення про рольові очікування, неприйняття ролей та інші [4].

Вихідним моментом процесу деформації особистості є перебудова особистісних смислів соціального порядку. На початку така перебудова може мати ситуативний характер, виконувати адаптивну функцію, бути відносно легко оберненою. Але на певному етапі особистісної дисгармонізації може відбуватися різке зниження суб'єктивної цінності ряду суспільних функцій, порушення цілісності мотиваційної сфери. При цьому буде також знижуватися і актуальність вищих потреб та загострюватися особистісна однобічність, оскільки зникає важливий чинник особистісної багатовимірності та всебічності як інтегрованості у світ. Все це стає відправною точкою процесу особистісної деформації, створюючи основу для стійкого (на рівні характерологічних особливостей) ставлення до іншої людини як до засобу досягнення групових або егоцентричних цілей [5].

Виходячи зі зробленого аналізу ключових чинників, ознак та етапів формування особистісної деформації, така деформація визначена як процес, який починається з дисгармонізації системи особистісних смислів під впливом особливостей ролі на ґрунті особистісних якостей, що схиляють до подібної дисгармонізації, а закінчується фактичним відчуженням суб'єкта від родової людської сутності та, як наслідок, соціальною дезадаптацією або звуженням діапазону адаптаційних можливостей до варіацій соціального середовища через закріплення у вигляді риси характеру настанови на використання одних людей іншими у якості засобу досягнення суб'єктивно-значущих цілей. Таким чином, під особистісною деформацією О.В. Петренко [5] розуміє пов'язану із впливом комунікативно-рольових чинників втрату її суб'єктом здатності до самоїльної зацікавленості у людях.

Психолого-типологічна або психодинамічна конгруентність виступає як важлива особистісна передумова вибору профільного навчання, професійного становлення, способу життя особистості. Рівень психолого-типологічної конгруентності певною мірою залежить від адекватності сімейного виховання, від реалізації у навчанні індивідуального підходу, від ступеня розвитку інтелектуальних здібностей та врахування належності особистості до того чи іншого типу темпераменту. Неврахування індивідуально-типологічних властивостей особистості в умовах навчально-виховного процесу може призвести до виникнення неконгруентності, гострих особистісних проблем, певних патогенних тенденцій і психосоматичних хвороб [6].

Сучасне суспільство перебуває у фазі реформації та становлення, що зумовлює появу різноманітних кризових явищ, серед яких особливе місце займає економічна криза. Саме економічна криза має особливо значний вплив на формування і розвиток особистості, зокрема на

студентську молодь. Нестабільна ситуація, що склалася сьогодні у державі, породжує в особистості внутрішню напругу, змушує її відчувати невпевненість у завтрашньому дні, що може призводити до появи особистісних деформацій. Якщо особистість дорослої людини є сформованою та зазвичай характеризується стійкістю, то особистість молодої людини значною мірою підвладна негативним впливам та піддається реконструкції.

Особистісна деформація є складним психологічним феноменом, який на даний момент недостатньо вивчений у науці. Утворення особистісних деформацій слід розглядати в тісному взаємозв'язку з такими явищами, як дисгармонізація особистості, професійна деформація, невротизація, порушення структури особистості. Аналіз цієї проблеми слід здійснювати з урахуванням тих умов, що сприяють гармонійному розвитку особистості та перешкоджають появі особистісних деформацій. Особливо важливими фактором, здатним призвести до особистісної деформації молоді, є економічне становище, яке склалось на сьогодні в країні. Зокрема, соціально-економічна нестабільність є тією передумовою, що негативно впливає на молоду людину та призводить до її дисгармонізації.

Аналізуючи взаємозв'язок появи у студентської молоді особистісних деформацій з життям в умовах економічної кризи, ми використали методику оцінки нервово-психічного напруження (Т.А. Немчин), яка дозволяла виявити, наскільки гармонійно особистість почувається в умовах економічної кризи, що дозволило виділити групу респондентів, схильних до формування особистісних деформацій, та групу людей з гармонійним особистісним розвитком.

Узагальнюючи отримані дані, бачимо, що більшості респондентів (51,7%) притаманна слабо виражена нервово-психічна напруга, що виникає через економічну нестабільність. Вони зберігають активну життєву позицію, не відчувають значного страху та дискомфорту уявляючи своє майбутнє, очікують поліпшення соціально-економічного становища. Такі опитані не схильні до появи особистісних деформацій, оскільки соціально-економічний устрій не є для них тим фактором, що здатен порушити їх емоційну стабільність та викликати хвилювання щодо майбутнього.

У 37,8% опитаних спостерігається інтенсивна нервово-психічна напруга, джерелом якої є існування в умовах економічної кризи. Такі респонденти відчувають невпевненість в завтрашньому дні, оцінюють майбутнє працевлаштування як значущу проблему, через зростання рівня безробіття, тенденцію до скорочень штату, що спостерігається на фірмах та підприємствах, складність пошуку роботи, що відповідала б фаху тощо. Такі респонденти знаходяться в групі ризику щодо появи

особистісних деформацій, оскільки відчувають нестабільність свого економічного становища та не бачать позитивних перспектив для розвитку та самореалізації в майбутньому.

Екстенсивна напруга притаманна 19,5% опитуваних, які сприймають життя в умовах економічної кризи як довготривалу психотравмуючу ситуацію, що провокує появу різноманітних негативних психічних станів, може призводити до виникнення депресії, зниження активності особистості та мотивації до отримання вищої освіти, оскільки індивід переконаний в тому, що все одно не зможе знайти роботу за фахом. Відповідно, саме ця категорія респондентів в найбільшій мірі схильна до розвитку особистісних деформацій, оскільки вони перебувають в пригніченому стані, не здатні отримувати задоволення від життя, не мають ресурсів, необхідних для адаптації до існуючих соціально-економічних умов.

При подальшому аналізі отриманих показників порівнювалися дані юнаків та дівчат з метою виявлення гендерних відмінностей. Достовірність відмінностей підтверджує критерій χ^2 – Пірсона, коефіцієнт якого складає 10,98, тобто перевищує критичне значення ($\chi^2 = 5,99$), що свідчить про статистично значущу гендерну відмінність за цією шкалою у юнаків.

Показники, що вказують на слабку нервово-психічну напругу, спостерігаються в 40,4% хлопців та 62,7% дівчат. Показник дівчат більший, що вказує на їх меншу включеність в соціально-економічне становище соціуму в цілому, оскільки, у відповідності з усталеними гендерними стереотипами, в свідомості жінок зберігається орієнтація на побудову сім'ї, тоді як в чоловіків переважає спрямованість на самореалізацію в професійному житті, що змушує їх в більшій мірі хвилюватися про пошук роботи та необхідність забезпечувати майбутню сім'ю. Це призводить до того, що юнаки демонструють більший інтерес до змін соціально-економічного устрою та більш гостро реагують на існування в умовах кризи.

Інтенсивна напруга спостерігається у 46% хлопців та 30,5% дівчат. Показник хлопців дещо вищий, що підтверджує виявлену тенденцію. Вони більш критично оцінюють економічну ситуацію, в більшій мірі усвідомлюють наслідки економічної кризи для суспільства в цілому та для них особисто, здатні краще прогнозувати зміну соціально-економічного становища в майбутньому.

Екстенсивна напруга притаманна 13,7% хлопців та 6,8% дівчат. Тут показник хлопців також переважає, що вказує на те, що вони відчувають більший неспокій, оцінюючи свої можливості для розвитку та самореалізації в професійній сфері, відчувають хвилювання, думаючи

про майбутнє та оцінюючи свої перспективи в плані фінансового забезпечення.

При подальшому аналізі отриманих даних порівнювались показники, отримані в респондентів з різним місцем проживання. Статистичний аналіз даних дозволив виявити значущі відмінності між показниками респондентів, що проживають в обласних центрах та селах, що підтверджує значення $\chi^2 = 11,63$, тобто перевищує критичне значення.

Показники, що вказують на слабку нервово-психічну напругу, є вищими в мешканців сіл (69,5%) та селищ міського типу (58,2%), тоді як в респондентів, що проживають в обласних центрах та містах обласного підпорядкування, показники нижчі. Тобто жителі сіл та селищ міського типу реагують на зміну економічних умов зумовлених кризою не так гостро, що умовлено тим, що їхнє існування в меншій мірі залежить від соціально-економічних інновацій, оскільки, незважаючи на кризу, попит на представників робітничих професій зростає, а значна частина мешканців сіл та невеликих міст саме в цьому бачить джерело прибутку.

Показники, що характеризують інтенсивну вираженість напруги, також різняться. Такі дані спостерігаються в мешканців обласних центрів (48,3%) та міст обласного підпорядкування (45,8%), тоді як решта показників є нижчими. Це підтверджує виявлену закономірність щодо більш гострого реагування жителів великих міст на нові умови, зумовлені економічною кризою. Через нестачу робочих місць, тенденцію до скорочення кадрів, труднощі, що виникають в процесі пошуку роботи, оптанти почувають себе невпевнено, зі страхом дивляться в майбутнє та не бачать можливості для покращення свого фінансового становища, що і призводить до росту нервово-психічної напруженості.

Екстенсивна напруга спостерігається в мешканців обласного центру (16,3%) та міст обласного підпорядкування (11,7%), тоді як решта показників є дещо нижчими. Ці респонденти відчують значну тривогу, оцінюючи свої перспективи в плані професійної самореалізації та фінансового добробуту, оскільки усвідомлюють нестабільність економічної ситуації, що формує зневіру в можливості змін на краще, створює переконаність в тому, що всі зусилля покружити своє матеріальне становище є марними.

При порівнянні показників в залежності від того, на якому курсі навчаються оптанти, також були виявлені певні закономірності. Статистичний аналіз отриманих даних дозволив виявити значущі відмінності, на що вказує $\chi^2 = 14,74$, що перевищує критичне значення.

Слабка напруга притаманна 74,4% осіб, що навчаються на 1-3 курсах, тоді як показник респондентів, які закінчують навчання, знач-

но нижчий (29,2%). Це пов'язано з тим, що на початку навчання студенти ще не задумуються над своїм майбутнім та спрямовані на отримання задоволення від життя, перебуваючи на забезпеченні у своїх батьків. Однак ситуація змінюється тоді, коли процес навчання підходить до завершення, і постає питання подальшого влаштування в житті, пошуку місця роботи, виникає необхідність самостійно заробляти кошти, необхідні на існування. При цьому в багатьох осіб виникають ознаки дезадаптації, знижується впевненість у собі, виникає страх перед майбутнім, що і призводить до різкого підвищення рівня нервово-психічної напруженості.

Інтенсивна напруга спостерігається у 21,2% студентів 1-3 курсів та у 54% осіб, що навчаються на 4-5 курсах. Помітно, що другий показник вищий, що вказує на те, що респонденти, які закінчують навчання, в більшій мірі схильні до появи особистісних деформацій, оскільки відчують нестабільність свого становища в соціумі. Вони починають чітко усвідомлювати необхідність пошуку шляхів для подальшої самореалізації та влаштування в житті, що викликає неспокій, тривогу та невпевненість через обмеженість власних можливостей в умовах економічної кризи, недостатню підтримку з боку держави тощо.

Екстенсивна напруга притаманна 4,4% студентів 1-3 курсів та 16,7% – 4-5 курсів. Останній показник вищий, що вказує на наявність значної нервово-психічної напруги в студентів, які закінчують навчання. Необхідність самостійного фінансового забезпечення в нестабільних соціально-економічних умовах призводить до появи в цих респондентів депресивних станів, апатії та фрустрації, що впливає на їх спосіб життя, знижує соціальну активність, зумовлює переважання песимістичних поглядів на життя.

Подальший аналіз даних здійснювався на основі критерію фінансової забезпеченості сімей, в яких зростали респонденти. Проведення статистичного аналізу даних вказує на наявність статистично значущих відмінностей між показниками студентів, що зростали в фінансово забезпечених та незабезпечених сім'ях, на що вказує $\chi^2 = 10,37$, що перевищує критичне значення.

Слабка нервово-психічна напруга притаманна 67,4% студентів з фінансово забезпечених сімей та 53,7% – з сімей середнього достатку, тоді як показник осіб з фінансово незабезпечених родин значно нижчий – 34,5%. Студенти з забезпечених сімей не відчують напруги та дискомфорту, оскільки розраховують на допомогу батьків як при працевлаштуванні, так і щодо задоволення їх потреб в цілому. Для них не на стільки значущим є отримання вищої освіти, низькою є мотивація до самореалізації в професії, оскільки такі молоді люди спрямовані на

отримання задоволення від життя та не хочуть обтяжувати себе обов'язками, розраховуючи на те, що батьки будуть фінансувати їх життя та розваги.

Інтенсивна напруга притаманна в більшій мірі студентам з сімей з низьким рівнем достатку (49,8%) та родин середнього достатку (35%), тоді як показник осіб, що зростали у фінансово забезпечених сім'ях, дещо нижчий (27,2%). Респонденти, що виховувалися в сім'ях з низьким рівнем достатку, усвідомлюють, що не можуть розраховувати на фінансову допомогу з боку батьків, а в деяких випадках відчують на собі відповідальність за покращення матеріального становища усієї родини, що формує мотивацію до пошуку професії, що дозволяла б отримувати відповідний прибуток, що в свою чергу призводить до росту нервово-психічної напруженості, яка виникає через усвідомлення обмеження власних можливостей у зв'язку з економічною кризою.

Екстенсивна напруга в більшій мірі проявляється в респондентів з сімей з низьким рівнем достатку (15,7%), дещо нижчий показник притаманний опантам, що виховувалися в сім'ях середнього достатку (11,3%), а ще нижчий – в фінансово забезпечених сім'ях (5,4%). Тобто студенти з бідних сімей відчують найбільшу нервово-психічну напругу у зв'язку з економічною кризою, оскільки хвилюються за своє матеріальне благополуччя, невпевнені в тому, що, закінчивши виш, зможуть знайти роботу, утримувати сім'ю тощо.

Узагальнюючи дані, отримані за методикою "Оцінка нервово-психічної напруги" (Т.А. Немчин), можна стверджувати, що більшості респондентів притаманна слабка нервово-психічна напруга, що виникає через вплив на їх життя економічної кризи. Однак були виявлені також опантанти з інтенсивним та екстенсивним рівнем психічного напруження, які сприймають зміну соціально-економічних умов як психотравмуючу та стресогенну ситуацію, що стає основою для виникнення в них особистісних деформацій.

При порівнянні отриманих показників були виявлені також гендерні відмінності. Так, хлопці відчують нервово-психічну напругу, пов'язану з впливом економічної кризи, більш гостро, ніж дівчата, оскільки відповідно до усталених гендерних стереотипів саме чоловік має забезпечувати сім'ю, тоді як жінка може почувати себе само реалізованою, виховуючи дітей.

У залежності від місця проживання опантів також були виявлені певні закономірності. Так, мешканці обласних центрів в більшій мірі схильні до переживання стану нервової напруженості через вплив економічної кризи порівняно з жителями сіл, оскільки останні допускають можливість самореалізації у виробничих професіях, на які зали-

шається попит навіть в умовах кризи, тоді як для значної частини мешканців великих міст це є неприйнятним.

У залежності від того, на якому курсі навчаються респонденти, було встановлено, що рівень нервово-психічної напруги є значно вищим в студентів, що закінчують навчання, оскільки перед ними постає необхідність у пошуку майбутнього місця працевлаштування, що ускладнюється у зв'язку з впливом економічної кризи.

Також порівнювались результати опитантів з урахуванням того, в сім'ях якого достатку вони зростали. Було виявлено, що значно вищий рівень психічної напруги спостерігається в респондентів з бідних сімей, оскільки вони не можуть розраховувати на фінансову допомогу з боку батьків та повинні самі піклуватися про власний достаток.

Висновки з дослідження. Особистісні деформації студентської молоді, зумовлені впливом економічної кризи, є досить поширеним явищем, оскільки молода людина перебуває в умовах соціально-економічної нестабільності, не впевнена в майбутньому працевлаштуванні та здатності самостійно забезпечувати себе у фінансовому плані, що не може не впливати на її психічний стан та цілісність її особистості в цілому.

Перспективи подальших розвідок. Представлене дослідження охоплює лише певні аспекти такого складного феномена, як особистісні деформації. Перспективним напрямком роботи залишається дослідження особливостей виникнення особистісних змін в осіб різного віку та розробка дієвих засобів профілактики появи особистісних деформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абызов Р. М. Типологические проблемы личностных деформаций несовершеннолетних преступников и их предупреждение : автореф. дисс... канд. психол. наук: 19.00.07 / Р. М. Абызов. – М., 2004. – 24 с.

2. Авакян А. А. Факторы активного экономического поведения современной российской молодежи / А. А. Авакян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=9999750

3. Кутько И. И. Медико-психологическое обеспечение безопасности и надежности работы персонала атомных электростанций / И. И. Кутько, С. И. Табачников, А. И. Долганов, О. А. Панченко. – К. : Здоровье, 2008. – 227 с.

4. Особистісні дисгармонії як деформації рольової поведінки. Стратегії рольової психотерапії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refotext.com/referat-text-4271-1.html>.

5. Петренко О. В. Психологічні особливості професійної деформації особистості в умовах військово-професійної діяльності : авто-

реф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України / О. В. Петренко. – К., 1998. – 24 с.

6. Помиткіна Л. В. Корекція особистісних дисгармоній психодинамічно не конгруентних старшокласників : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України / Л. В. Помиткіна. – К., 2009. – 24 с.

7. Ханова З. Г. Психологические детерминанты личностных деформаций предпринимателей с разным уровнем успешности / З. Г. Ханова // ВВ: Психология и психотехника. – 2012. – № 2. – С. 183-205.

8. Хитрош Л. В. Чинники, що впливають на компоненти суб'єктивного самовизначення студентської молоді в системі економічних відносин / Л. В. Хитрош [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/472/>

УДК 316.613.432

ЗВ'ЯЗОК ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ

Лукомська С.О., Ножекін А.В.

Стаття присвячена вивченню психологічних особливостей професійної ідентичності у її зв'язку із проявами синдрому емоційного вигорання лікарів-стоматологів. Висвітлюється специфіка професійної діяльності стоматологів, її вплив на формування ідентичності особистості. Описуються особливості вираженості синдрому професійного вигорання в осіб із різною професійною ідентичністю.

Статья посвящена изучению психологических особенностей профессиональной идентичности во взаимосвязи с синдромом эмоционального выгорания. Освещается специфика профессиональной деятельности стоматологов, ее влияние на формирование идентичности личности. Описываются особенности выраженности синдрома эмоционального выгорания у врачей с различной профессиональной идентичностью.

The article is devoted to the research of the psychological peculiarities of professional identity and its connection with The Burnout syndrome of dentists. The specific of professional activity of dentists and its influence on personal identity are described. The features of the Burnout syndrome of the dentists with different professional identity are described.

Постановка проблеми. Професійна діяльність медичних працівників пов'язана із постійними емоційними та моральними перевантаженнями, що зумовлює виникнення так званих особистісних дефор-